

Libro od mnozijek razloga. Prir. Mateo ŽAGAR. Matica hrvatska, Zagreb 2020., 835 str.

Neposredan poticaj za objavljivanje *Libra od mnozijek razloga*, i to upravo u 2020. godini, bila je 500. obljetnica nastanka toga dubrovačkoga rukopisnoga ćiriliceznoga zbornika. Razlozi su za njegovo objavljivanje mnogi, a krovni se može opisati kao temeljna filološka, pa i kulturološka potreba da se stari rukopis učini dostupnim u prikladnu izdanju. U tome smislu *Libro* čak ima bolju fortunu nego neki drugi važni i opsežni kodeksi koji do danas nisu objavljeni kao cjeline, jer mu je ovo drugo izdanje: u ćiriliceznom ga je prijepisu 1926. objavio, a 1933. studijom popratio Milan Rešetar. *Libro* je dakle nakon gotovo stotinu godina našlo novoga priređivača, koji je, poštujući Rešetarove napore i oslanjajući se na njih, priredio raskošno i respektabilno izdanje što stari dubrovački zbornik čini dostupnim kulturnoj javnosti, a za struku predstavlja velik i značajan dobitak.

Libro je pod priređivačkom rukom Matea Žagara i u izdanju Matice hrvatske 2020. objavljeno kao dvosveščano izdanje koje u jednoj knjizi donosi faksimil dubrovačkoga rukopisa, u kojemu se, citirajmo priređivača, »svaka stranica teksta predstavlja kao vizualno zanimljiv artefakt«, a u drugoj latinički prijepis popraćen komentarima i opsežnom uvodnom studijom. Pritom je drugi svezak u prijepisu sačuvao izvorni stranični postav, kao i neka druga obilježja poput inicijala ispisanih crvenom tintom. Dok faksimil, osim što plijeni vizualnom privlačnošću, ima i veliku vrijednost jer filolozi koji se bave ćiriliceznom baštinom mogu dobiti gotovo pa neposredan uvid u izvornik, latinički prijepis koristan je povjesničarima jezika, književnim povjesničarima, povjesničarima kulture i antropolozima, osobito onima koji nisu (dovoljno) upućeni u ćirilicezno pismo.

Kako je razvidno iz uvodne studije, ali i iz Žagarovih novijih znanstvenih radova, priređivača je *Libro* privuklo upravo kao dio hrvatskoga ćiriliceznog korpusa, opsegom nezanemariva, ali još uvijek ne potpuno istražena. Taj je zbornik naime nastao u Dubrovniku, u jeku renesanse, u vremenu dominacije latinice, u doba procvata vernakularne, svjetovne književnosti. U trenutku kada se prepisivački posao na kodeksu zaključuje, u svibnju 1520., u Dubrovniku, pa i šire, cirkuliraju pjesme Šiška Menčetića i već dva desetljeća pokojnog Džore Držića, svojim se stihovima počinju profilirati i druga pjesnička imena, a sva je ta autorska književnost redovito pisana latinicom, pismom koje se i inače u hrvatskoj kulturi toga vremena nametnulo kao dominantno. U tome se kontekstu *Libro* kao ćirilicezni zbornik srednjovjekovne provenijencije nadaje

više kao vrijedan izvor jezičnopovijesne građe nego kao rukopis koji bi bio zanimljiv i po drugim obilježjima. No ono što se najčešće percipiralo kao nedostatak Mateo Žagar u uvodnoj je studiji preokrenuo u prednost. Prvo, *Libro* je, na tragu starijih spoznaja, aktualizirao i rekontekstualizirao s obzirom na različite kriterije. Iako mnoge činjenice o tome zborniku ostaju u mraku – nisu poznate matice iz kojih potječu tekstovi, teško je točno odrediti putove kojima oni dolaze do Dubrovnika, ne zna se tko je i za koga prepisivao zbornik i slično – iz tekstova skupljenih unutar jednoga sveska razvidno je, kako priređivač uvjerljivo ističe, da je riječ o prvorazrednom primjeru prožimanja više tradicija i slojeva različita podrijetla i starosti. Dok je, primjerice, žanrovska raznolikost za takav tip zbornika očekivana, miješanje idioma – prevladavajućega štokavskoga s elementima čakavskoga pa i s ponešto kajkavskoga – vrijedno je kao primjer uspješne transmisije pojedinih tekstova i usvajanja inačica koje jezično nisu posve bliske sredini u kojoj i za koju rukopis nastaje. Osim »domaćih« idioma, u uvodu se upozorava i na prepletanje slavenskih s romanskim jezičnim obilježjima.

U pogledu dodira i miješanja kulturnih sfera, istočne, bizantske i zapadne, pa statusa i uloge ćirilične minuskule kojom je *Libro* pisano, kao i veza s glagoljičnim rukopisima, priređivač poseže gotovo u vrijeme početaka hrvatske pismenosti, dakle mnogo dublje od nastanka zbornika, upućujući i na važnost toga kodeksa za »unutrašnju« povijest štokavštine, koju bi tek trebalo napisati. U drugome dijelu studije primjenjuje pak istančan paleografski pristup zahvaljujući kojemu je tekst pomno analiziran upravo kao svjedok ćirilične pismenosti i njezine uporabe u Dubrovniku, pri čemu se preispituje njegova veza i s mnogo starijim ispravama, kao i sa suvremenim mu dubrovačkim *Dominikanskim lekcionarom*, s tiskanim *Ofiĉjem Blažene Djeve Marije* (1512.) i nešto mlađim *Lajpciškim lekcionarom*. Posebno je zanimljivo isticanje zbornika kao cjeline, kao proizvoda neke redaktorske ruke koja je, skupivši po više kriterija heterogene tekstove, oblikovala jedinstvenu knjigu.

Upravo se na potonjem aspektu zadržava i dio uvodne studije kojemu je autorica Dolores Grmača. Ona je prvo detaljno raščlanila književnopovijesne značajke svakoga od tekstova. Poetički ih je opisala, analizirala specifičnosti *Librovih* inačica u odnosu na ostale poznate varijante i uputila na njihovu namjenu i uporabu. Posebno je istaknula neobično tretiranje stiha, koji se u *Libru* pretvara u prozu. Osvrnula se i na *kalendar vraćanja* i *sanjaricu* proroka Danijela kao »najzačudnije« komponente zbornika. Nije manje neobična, a prvi je put u ovoj studiji zamijećena i pojava ženskoga subjekta, što je u takvome tipu tekstova posve neočekivano. Konačno, zbornik kao osmišljenu

cjelinu, kojoj cjelovitost daje (i) »vanjski« razlog, a to je čitateljska potreba za takvim tipom štiva, autorica objašnjava bratovštinskim kapacitetima i potrebama, uputivši na uglednu dubrovačku bratovštinu antunina kao vjerojatno izvorište i odredište kodeksa. Zanimljivo je istaknuti da i Žagar i Grmača, usuprot uvriježenim tvrdnjama o perifernom pa i ruralnom statusu ćirilčnoga pisma, upozoravaju na urbanu sredinu kao prostor u kojemu zbornik nastaje i čije potrebe namiruje.

Uvodna studija završava preciznim prikazom načela prijepisa i u užem smislu riječi priređivačkih načela. Izdanje je lijepo kao cjelina i kao predmet, no objavljivanje dvosveščane knjige nije samo prigodan čin u povodu 500. obljetnice, nego je važan događaj za hrvatsku kulturu. Prvo, zato što jedan vrijedan rukopis, dakle unikat, star točno pet stoljeća, postaje u presliku dostupan javnosti. Drugo, izdanje stavlja u fokus jedan zbornik koji je, potisnut zanimanjem za svjetovnu, renesansnu dubrovačku književnost, još uvijek samo fragmentarno proučen. Treće, knjige takvoga tipa ubrajaju se u temeljna djela, važna svjedočanstva bez kojih nema ni specijalističkih istraživanja, ali ni jasne i utemeljene slike o hrvatskoj jezičnoj, književnoj i kulturnoj prošlosti uopće. A *Libro svjedoči* o nijansiranosti te prošlosti, o njezinu bogatstvu i mnogostrukosti.

LAHORKA PLEJIĆ POJE

Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ, *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu – O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčićeva misala iz 1893*. Matica Hrvatska, Zagreb 2020., 578 str.

Djelovanje Dragutina Antuna Parčića (1832.–1902.), franjevca trećoredca glagoljaša, kasnije kanonika Zavoda sv. Jeronima u Rimu, predstavlja obnovu hrvatske glagoljske liturgijske književnosti i oživljavanje glagoljaštva u svojim temeljnim okvirima – liturgijskim knjigama. Iako je još Jagić izdanje *Parčićeva misala iz 1893. godine* nazvao »velikim trijumfom slavenske filologije«, cjelokupni je pothvat priređivanja i tiskanja misala do nedavno bio tek površno istražen.

Znanstvena monografija Vere Blažević Krezić *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu – O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčićeva misala iz 1893.* stoga je prva suvremena, interdisciplinarna i temeljna studija o *Parčićevu misalu*, ali i o svim okolnostima koje su dovele do pothvata kojim je stvoren